

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra občanské výchovy a filozofie

LIDOVÁ ARCHITEKTURA
V REGIONECH ČR:
ČESKOSASKÉ ŠVÝCARSKO

Bakalářská práce

Autor: Petra Janíková

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Dvořáková

Rok: 2009 / 2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci s názvem „Lidová architektura v regionech České republiky: Českosaské Švýcarsko“ jsem vypracovala samostatně, s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Petra Janíková

Praha, 22. června 2010

PODĚKOVÁNÍ

Ing. Michaele Dvořákové děkuji za odborné vedení, poskytování cenných rad, připomínek a materiálů, bez nichž by se má bakalářská práce neobešla.

ANOTACE

Cílem bakalářské práce je zmapovat a popsat reprezentativní památky lidové architektury v Českosaském Švýcarsku, které se vyznačují především množstvím podstávkových, roubených a hrázděných domů.

Po stručném uvedení do tématu lidové architektury a výčtu materiálů používaných ke stavbě se věnuji podrobnějšímu popisu uspořádání základních částí lidového stavení a charakteristice základních typů lidových domů oblasti severozápadních Čech. Podrobně však zaznamenávám současný vzhled a stav vybraných stavení z obce Jetřichovice, kde se vyskytuje více těchto typů vedle sebe.

ABSTRACT

The aim of the thesis is to outline and describe the representative folk architecture in Bohemian Switzerland which is particularly characterized by numerous half-timbered houses, log houses and timbered houses.

After a brief introduction of the traditional architecture and enumeration of materials used for building, the attention is devoted to detailed description of the arrangement of essential parts of folk buildings and characteristics of basic types of folk houses in southwestern Bohemia. The current status and condition of selected buildings in the village Jetřichovice are recorded in detail, where there are more of these types occurring next to each other.

OBSAH

Úvod	str. 7
1. Co je lidová architektura	str. 9
2. Základní části lidového stavení severozápadního domu	str. 14
3. Základní typy domů severozápadních Čech	str. 18
3. 1. Slánský dům.....	str. 20
3. 2. Středohorský dům	str. 23
3. 3. Krušnohorský dům.....	str. 25
3. 4. Chebský dům	str. 26
4. Českosaské Švýcarsko	str. 29
4. 1. Název České Švýcarsko	str. 30
4. 2. Dům Českého Švýcarska.....	str. 30
5. Jetřichovice	str. 38
5. 1. Poloha	str. 38
5. 2. Historie	str. 38
5. 3. Jetřichovické podstávkové domy.....	str. 39
6. Závěr.....	str. 47
7. Bibliografie	str. 49

ÚVOD

Tato práce je věnována vývoji lidové architektury v Českosaském Švýcarsku. Cílem bylo popsat, zmapovat a fotograficky zdokumentovat lidová stavení v obci Jetřichovice. Svou polohou bylo České Švýcarsko ovlivněno různými vlivy, které se odráží v charakteru lidových staveb.

Nejprve přiblížím pojem lidová architektura a materiál, který byl za různých geografických podmínek obměňován. Dům severozápadních Čech je specifický svým půdorysným uspořádáním od jiných oblastí českého území, proto ve stručnosti přiblížím, jak byly situovány základní části stavby.

V tomto širě vymezeném území se vyskytuje několik typů domů charakterizující svými znaky místo výskytu. Je tedy na místě, abych se těmito typy také krátce zabývala a specifikovala je, neboť v Jetřichovicích se některé z nich střetávají.

Rozlehlým územím severozápadních Čech je Národní park České Švýcarsko, u jehož hranic se vyskytuje asi 1500 podstávkových domů v přibližně devíti obcích. Vnější vzhled stavby, její vývoj a použitý materiál nebyl ve všech oblastech totožný, tudíž uvádím popis toho, jak v Českém Švýcarsku dům a interiér vypadal. A v poslední části je detailněji popsán vzhled vybraných podstávkových domů v obci Jetřichovice. Vycházím z fotografií ze současnosti, protože je samozřejmé, že tato stavení podléhají změnám – modernizaci, a proto nelze zachytit jejich původní stav. Jetřichovice jsou velmi frekventovaným místem turistického ruchu, ať už díky pískovcovým skalám, turistickým trasám nebo malebnému prostředí, proto se mnoho z lidových staveb přizpůsobilo potřebám návštěvníků. Asi největší pozornost se klade na historii blízkého hradu Falkenštejn, na kostel Jana

Nepomuckého a pískovcové útvary obklopující tuto vesnici. Z těchto důvodů jsem si vybrala podstávkové domy právě této obce.

1. CO JE LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Lidová architektura je předmětem zkoumání řady disciplín, mezi něž náleží především etnografie, architektura, historie, dějiny umění a mnoho dalších. Rozumí se tím stavby, které mají určité znaky dané oblasti a které většinou vznikly svépomocí bez velkých zásahů architektů nebo mistrů ve svém oboru. Encyklopedie Lidová kultura definuje lidové stavitelství jako „souhrn tradičních stavebních projevů lidové provenience ve venkovském i maloměstském prostředí.“¹, jejímž charakteristickým znakem je účelnost, estetický a výtvarný záměr. Odráží sociální, etnické a ekonomické stavy obyvatel. Úkolem nebyla originalita stavení, ale harmonické zakomponování do daného prostředí a také funkčnost.

Produktem lidového stavitelství je **lidová stavba** – výsledek činnosti **lidových stavitelů**, kterými původně byli vesničtí hospodáři nebo řemeslníci (např. kameníci, zedníci, atd.). Ti stavěli jak obydlí, tak hospodářské objekty. Stavba vycházela z místních stavebních materiálů, musela vyhovovat všem představám, potřebám a požadavkům tvůrců, ale také musela navazovat na již vžitá místní stavební tradice a na krajinu.

To, jak prvotní stavby vznikaly, bylo dáno především geografickými podmínkami, které potom určovaly, z jakého materiálu se budování příbytků uskutečňovalo. Stejně jako v jiných zemích se i u nás vyskytoval například kámen, hlína, dřevo.

V českém prostředí se vyskytuje několik typů domů, které vznikaly na základě nejdostupnějšího materiálu. Uvedeme si tedy základní druhy, které jsou pro naši zemi typické. Domy na severu a severozápadu Čech

---

¹ *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, věcná část A – N. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 495.

jsou nejčastěji dřevěné, kamenné nebo je využit kombinovaný typ materiálu. **Dřevo** se začalo používat jako základní stavební materiál již v době neolitu. Můžeme říci, že dřeva byl dostatek vzhledem k množství pralesů vyskytujících se v Evropě. V Čechách se užívalo jakýchkoli dřevěných surovin, mezi které řadíme i ovocné a lesní dřeviny. Podle stupně tvrdosti se potom rozdělovalo k charakteru využití. Výhodou dřeva byla lehká a rychlá opracovatelnost, ale obyvatelé stavení čelili riziku vzniku požáru a také se v různých oblastech liší podnebí, což se také podepisuje na životnosti materiálu.

Kámen je zde používán již od doby bronzové a náležel k prvním přírodním materiálům, které začal člověk opracovávat. Doba kamenná souvisela spíše s využitím nástrojů, ale po objevu bronzu a železa se začal kámen využívat především ke stavebním účelům.² České podnebí bylo charakteristické teplými letními obdobími, a proto se kámen využíval jako ochrana, kdy vytvořil klima, které chránilo člověka před horkem. Byl také vhodným stavebním materiálem v době zaznamenaného úbytku a nedostatku dřeva. Kámen byl také použit jako účinná ochrana proti požárům a jeho výhodou byla delší životnost.

Již v antice byla známá **hlína**. Dlouhou dobu se používala jako doplňkový materiál k obytným konstrukcím jako pojivo (např. vrstvení, dusání hlíny). Spojitost se stavebním materiálem jako takovým mají nepálené cihly, též přezdívané jako vepřovice³, které se sušily na slunci. Kladnou stránkou hlíny byla její snadná dostupnost a lehká zpracovatelnost, avšak strádala po stránce odolnosti vůči větším výkyvům počasí. Časté a intenzivní srážky mohou způsobit narušení

---

² *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, věcná část A – N. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 348, 473.

³ **Vepřovice** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 327): nepálená hliněná cihla. Název odvozen z toho, že se do jílové hlíny přidávaly vepřové štětiny.

konstrukce a následnou destrukci stavby. Z tohoto důvodu se často omítaly.

Mezi **kombinované typy** řadíme například **hrázděnou konstrukci**⁴, která je kombinací dřeva a výplně. Dřevo vytvářelo rámy a výplně byly dřevěné, omítnuté a obílené tyčky, v pozdější době (kolem 18. a 19. století; v Porýní již dokonce ve 12. století) byly jako výplň použity cihly a hliněná malta.

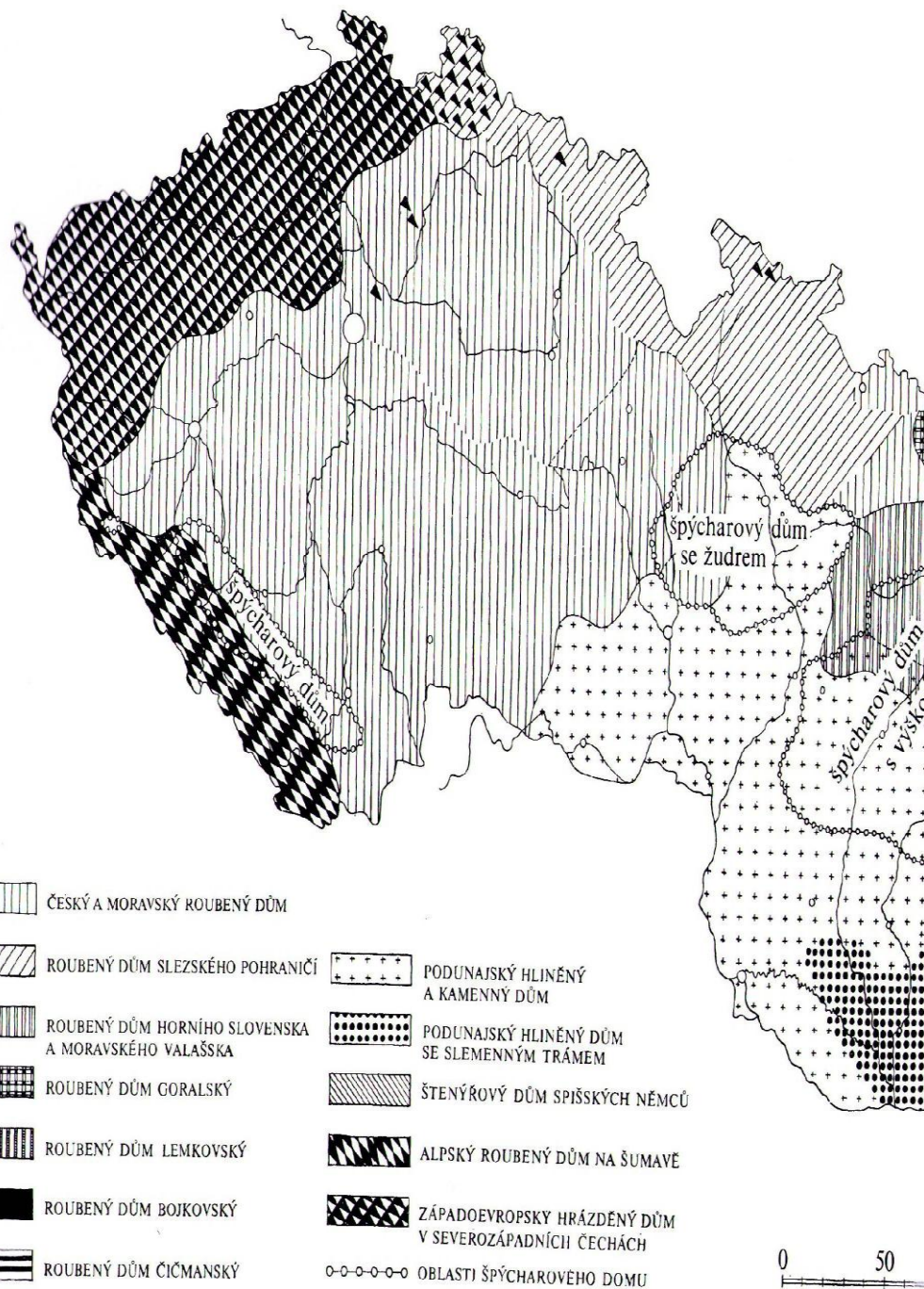
V některých oblastech (např. Krušné hory) je hrázdění zkombinováno s kamennou nebo **roubenou konstrukcí**⁵. V Českém Středohoří se vyskytovalo roubené patro a kamenné přízemí.

Pro větší přehlednost rozlišení typů lidových staveb, jež se vyskytovaly na našem území, předkládám mapu oblastí lidového domu a mapu základních typů lidového domu:

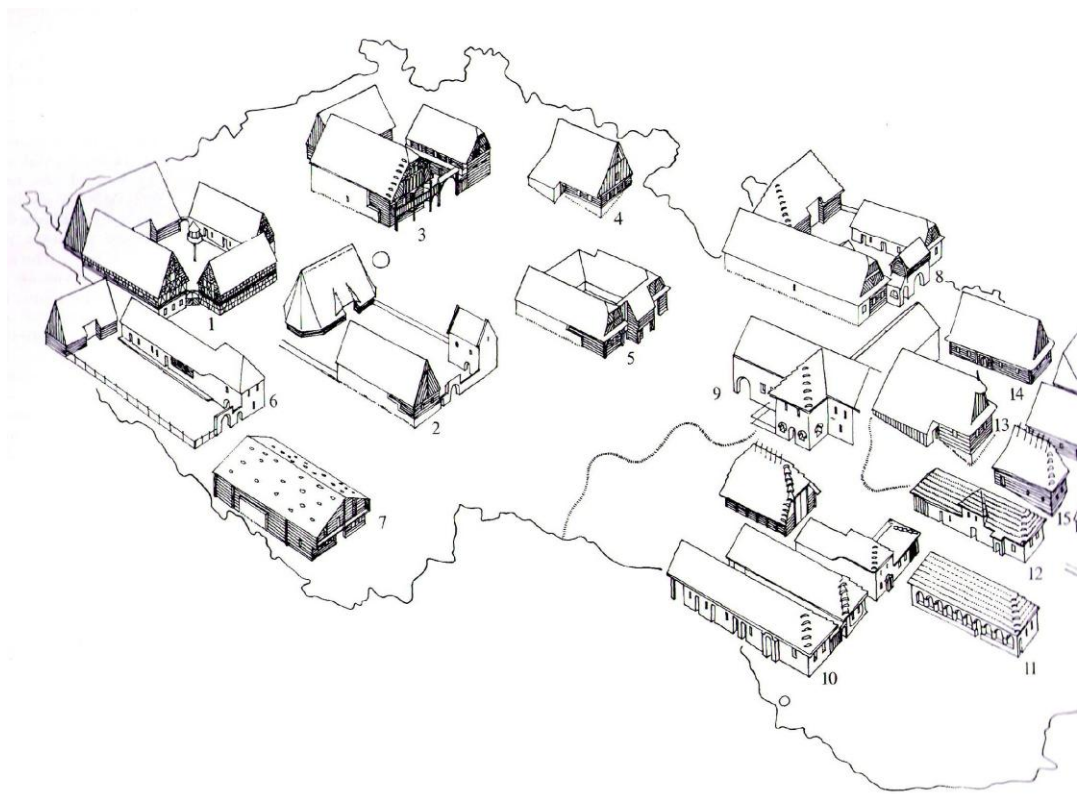
⁴ **Hrázděná konstrukce** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, věcná část A – N. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 280.): trémová kostra vytvářející pole různého tvaru a velikosti, vyplněná horizontálně provedeným výpletem nebo tyčkami přihrocenými na koncích a omazaná silnou vrstvou lepenice (hlína uhnětená se slámou a s plevami, s řezankou apod.). Pletená výplň byla z proutí nebo z dlouhých copů ze pletené slámy omotaných kolem tyček.

⁵ **Roubená konstrukce** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 859.): stavební technika vytváření stěn z kmenů jehličnatých, popř. listnatých stromů nebo z trámů vodorovně na sebe kladených a v rozích spojených plátováním různého druhu.

⁶Oblasti lidového domu

⁶ MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha : Academia, 1980, s. 570 - 571.

⁷Základní typy lidového domu

---

⁷ MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha : Academia, 1980, s. 572 – 573.

2. ZÁKLADNÍ ČÁSTI LIDOVÉHO STAVENÍ SEVEROZÁPADNÍHO DOMU

Pro porozumění lidové architektuře je dobré vědět, z jakých základních částí byla lidová stavba složena.

Do oblasti severozápadních Čech patří nejznámější nález pravěkých a raně středověkých staveb v Březně u Loun, jež ukazuje, že slovanské domy měly čtvercový nebo obdélníkový půdorys. Podle toho, do jaké míry sahá zahloubení, nazýváme tyto stavby polozemnicemi⁸ nebo zemnicemi⁹. Nacházelo se zde otevřené ohniště sloužící k vaření. Součástí půdorysu jsou nejen zahloubené místnosti, ale i sestup se schody = šíje¹⁰, která mohla být součástí místnosti, nebo byla z místnosti vysunutá¹¹.

Stejně jako ostatní stavení na našem území, i domy na severozápadu byly původně trojdílného uspořádání podle systému: jizba – síň – komora (chlév). Střední díl tvořila vstupní síň, z níž se potom vcházelo do obou krajních dílů. První z krajních dílů tvořila obytná místnost, ve středověku nazývána jizba, později světnice. Německá stavení se od slovanských odlišovala především připojeným chlévem k síni i světnici. Zatímco Slované měli místo chléva komoru a chlév

---

⁸ **Polozemnice** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s.222.): obydlí vyhloubené zčásti pod úroveň terénu.

⁹ **Zemnice** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 353.): příbytek vyhloubený zcela nebo zčásti pod úroveň terénu.

¹⁰ **Šíje** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 289.): šikmá chodba vedoucí do sklepa.

¹¹ ŠKABRADA, Jiří. *Lidové stavby : architektura českého venkova*. Praha : Argo, 1999, s. 13 – 15.

měl oddělený vstup zvenku, německý národ vcházel ze síně jak do světnice, tak do chléva.

V rohu světnice za dveřmi se nacházelo otopné zařízení, jež se obsluhovalo ze síně. Změna přichází od 16. a 17. století se vznikem černé kuchyně umístěné v zadní části vstupní síně. Je to uzavřený, zděný, zaklenutý prostor bez oken, s otevřeným ohništěm i přístupem k obsluhování pece. Název je odvozen od stěn, které byly zčernalé od kouře vycházejícího z otevřeného ohniště. Co je však specifické na síni v této oblasti je chlebová pec, která se jinde nacházela ve světnici. Pec byla mírně vysunutá za zadní fasádu síně a obsluhovala se přímo ze síně. Například ve vesnici Růžová (okres Děčín) se pec stavěla samostatně a odděleně za domem. Vše se proměnilo až zhruba v 19. století, kdy spolu s příchodem kachlových kamen muselo být vše přesunuto do světnice. Zde se tedy vařilo, peklo, i topilo, jen pečení chleba zůstávalo stále zachováno v chlebové peci. Síň ale nezůstala nevyužitá. Lidé si zde začali skladovat nářadí, objevovaly se zde dílny a prádelny.

Světnice sloužila jako místo ke spánku, práci i ke stravování. Kamna lemovala dřevěná lavice. Naproti kamen stál masivní stůl s rohovou lavicí. Na tomto místě také stával tzv. svatý kout, který sloužil jako liturgické místo.

Jak si můžeme vysvětlit neustálé přibývání dalších komor? Dříve nebyla rodina tak početná a v jednom domě žila pouze 1 rodina. To znamená: majitel se ženou, dětmi. Již v 18. století byl v severních Čechách běžný patrový dům (patrové řešení se objevuje už ve středověku u dvoupatrových komor) ale to už se o jeden dům dělilo několik rodin, které spolu ani nemuseli být pokrevně spřízněni. Není se tedy čemu divit, že i patrové komory, které původně sloužily jako

skladiště nebo sýpky¹², nyní dostávají charakter ložnic. Nastává však otázka, jak si lidé patrové komůrky vytápěli? V podlaze si vytvořili prostor, kterým teplo z vytápěné světnice mohlo pronikat i sem.

Naproti dveřím do světnice byl umístěn vchod do komory či chléva. V nejstarších časech i tato místnost byla dřevěná nebo roubená, tudíž častokrát docházelo k podmáčení a tato stavení neměla dlouhou životnost. V 18. století však lidé začali užívat kamenného materiálu a stěny byly zděné. Okna opatřená mříží byla velmi malá. Někdy můžeme nalézt pozůstatky kovových kruhů sloužící k uvázání dobytka nebo kamenné žlábků určené k potravě. Může se stát, že na zdech byly krbečky k zavěšování loučí, ale kvůli vládnímu nařízení o ochraně před požárem musely být odstraněny. Na chlév mnohdy navazovala stodola, jejíž součástí byl mlat, který sloužil k ručnímu výmlatu obilí, dále přístodolek k ukládání snopů a vymláčené slámy. Podlaha byla vyrobena z udusané mokré hlíny, řezanky a volské krve. V některých obydlích, která byla malá, se vše skladovalo v podkroví stodoly a v přízemí byl pouze mlat. Nad ním se nacházel otvor, kterým se plnilo podkroví. Uzavírán byl dřevěnými prkny, aby nedošlo k úrazu. Osvětlení bylo zajištěno okenními otvory s vnitřní zasouvací okenicí.

Na stodolu potom často navazovala kolna určená k ukládání zemědělských a jiných náčiní, nacházelo se zde i dřevo nebo krmivo. Stejně jako stodola i kolna nebyla přístupná ze síně, ale vnějším vchodem, proto si hospodáři budovali dřevěné chodbičky nebo pavlače chránící je před různými nástrahami počasí. Součástí budov mohly být i sklepy, kterých měli hospodáři vícero a každý z nich byl určen ke skladování něčeho jiného, jako jsou například brambory, ovoce, atd.

---

¹² **Sýpka** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 1018.): stavba pro ukládání zrna a mouky.

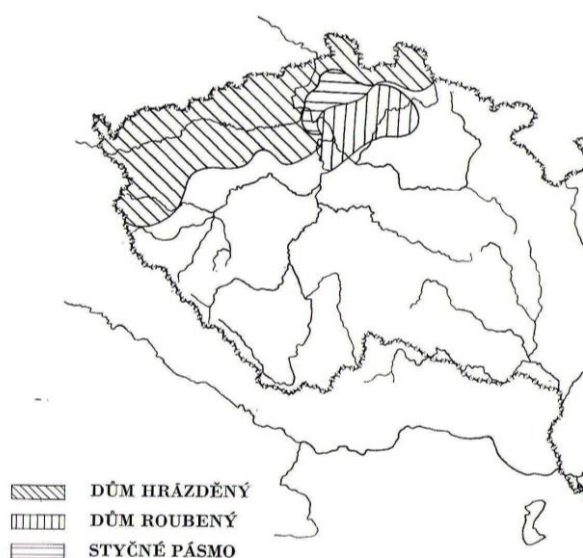

Archeologický skanzen Březno u Loun, okres Louny
(www.pruvodce.com/brezno/ [2010-6-17])

3. ZÁKLADNÍ TYPY DOMŮ SEVEROZÁPADNÍCH ČECH

Ještě předtím, než si popíšeme domy jednotlivých oblastí severozápadních Čech, je nutné si uvést 2 základní typy domů, ovlivněné kulturními vlivy, které se zde vyskytují. Jak uvádí Mencl¹³, pro české území byl typický slovanský roubený dům. Ze západu k nám ale začal pronikat německý gotický hrázděný dům. Zmínky německého postupu do nitra Čech jsou už ze 13. století, dalšími vlivy pak bylo luterství, působení poněmčené šlechty, rozvoj hornictví pod Krušnými horami a stěhování německých sedláků z pohraničí do nitra země. Němci si tedy s sebou nesli hrázděný dům s postupem dovnitř Čech až do dob baroka a slovanský roubený dům vytlačovali nebo jej přetvářeli – germanizovali či gotizovali. Začalo se stavět do patra a dům završoval štít, který dával stavbě tvář.

¹⁴Mapa rozšíření roubeného a hrázděného domu v oblasti severozápadních Čech

¹³ MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha : Academia, 1980, s. 175.

¹⁴ MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha : Academia, 1980, s. 578.

Celoroubený dům: Jetřichovice řp. 3, okres Děřín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

Roubená světnice, hrážděné patro: Jetřichovice řp. 6, okres Děřín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

V severozápadních Čechách bychom mohli vydělit několik specifických typů domů. Podle encyklopedie Lidová kultura¹⁵ sem řadíme: **středohorský, chebský, krušnohorský** a také **slánský dům**.

Jak uvádí encyklopedie Lidová architektura¹⁶ a Lidová kultura¹⁷, slánský dům se nachází v širší oblasti města Slaný na severozápad od Prahy na styku Pražské plošiny s Dolnooharskou tabulí a Džbánem.

Chebský dům je forma lidového obydlí na Chebsku, mimo Ašsko, který pronikl i do několika pohraničních obcí v Horní Falcí a Vogtlandu.

Krušnohorský dům najdeme v Krušných horách a v níže položených podkrušnohorských pánvích – Mostecké a Sokolovské.

Středohorský se vyskytuje v oblasti Českého středohoří a na území Podkrušnohorské horniny.

3. 1. Slánský dům

Slánský dům byl původně jako ostatní budovy v našich oblastech roubený, avšak nejpozději od konce středověku se začal používat snadněji dostupný kámen. Nejvyužívanější byl především snadno opracovatelný pískovec. Někdy můžeme narazit na budovy, kdy byla ještě roubená konstrukce světnice obezděna kamenem z obou stran. Tradiční je komorový typ domu. Střecha sedlového tvaru byla pokryta slaměnými došky. Sedlovou střechu¹⁸ předcházela střecha valbová¹⁹.

---

¹⁵ **Regionální dobové formy lidového domu** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 838.)

¹⁶ VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 87,

¹⁷ *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, věcná část A – N. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 298. + *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 915.

¹⁸ **Sedlová střecha**: (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 245.): tvoří ji dvě šikmé roviny,

V mladším období se začala budovat nebo přestavovat stavení na patrová. Dlouhá patra byla lemována pavlačí přístupnou z prostoru horní síně nebo ze dvora. Pavlač mohla být u honosnějších zděných staveb nahrazena na kamenných konzolách vyloženým balkónem, krátkým a nesloužícím již výhradně komunikační funkci. Při volbě konstrukčního řešení patra sehrál důležitou roli nedostatek snadno dostupného stavebního dřeva. Vedle domu zděného v celém výškovém rozsahu se právě v patrech často uplatňuje i lehká a na spotřebu dřeva méně náročná konstrukce hrázděná. Pro konstrukci hrázdění je užíváno místního názvu lepenice²⁰. Stěny tvoří kostra, která se skládá ze tří trámů vodorovně nad sebou položených; spodní trám leží na podezdívce, na vrchní ližině²¹ spočívá střecha. V rozích a v místnostech, kde jsou otvory pro okno a dveře, bývají sloupky. Vodorovné a kolmé trámy jsou spojeny dvěma nebo čtyřmi vzpěrami, zabezpečujícími pevnost stěny. Volný prostor mezi trámy je vyplněn různě tlustými kůly, tyčkami, latěmi nebo úzkými prkny, přihrocenými na koncích, které se staví kolmo v nestejně vzdálenosti od sebe. Výplň se horizontálně vyplétá proutím nebo dlouhou spletenou slámou („pleteně“). Stěna se pak ohazuje tlustou vrstvou lepenice. Lepenicová konstrukce neproniká do štítů a je téměř pravým opakem hrázděných

---

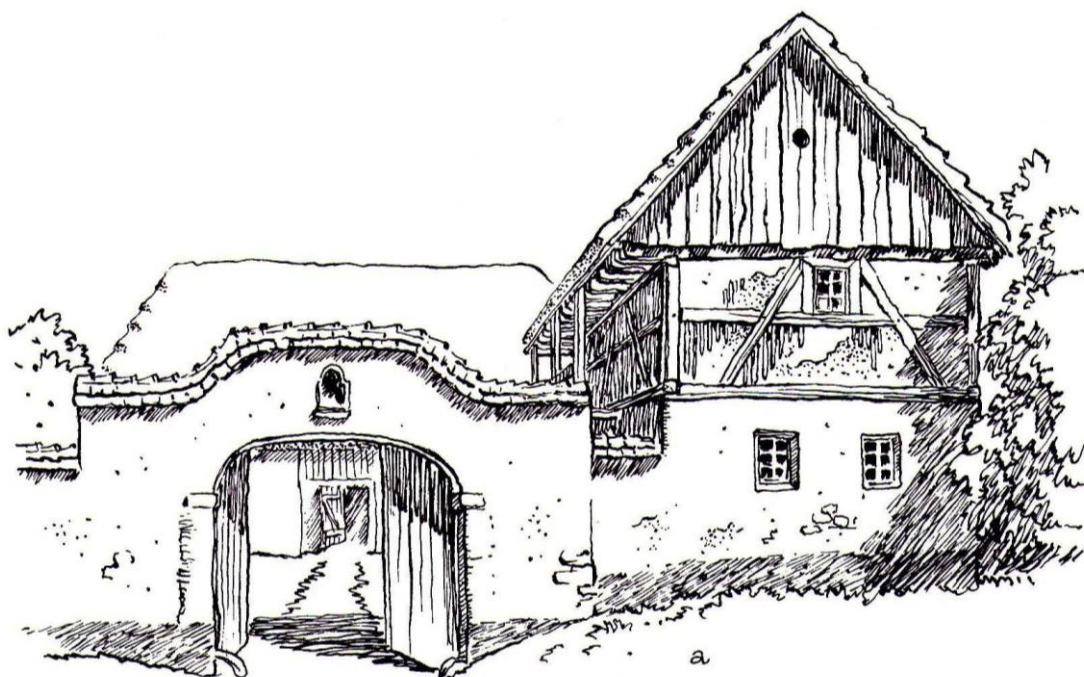
kté se protínají ve hřebenu střechy a vycházejí z okapu (zpravidla delších stran půdorysného obdélníku). Na kratších stranách je uzavřena štíty.

¹⁹ **Valbová střecha** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 320.): má okapy na všech čtyřech stranách, je tvořena zpravidla čtyřmi plochami, které se protínají ve čtyřech nárožích a vodorovném hřebenu.

²⁰ **Lepenice** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 144.): hlína uhnětená se slámou nebo s řezankou.

²¹ **Ližina** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 148.): vodorovný trám v hrázděné nebo drážkové stěně, který slouží jako podklad pro stropní trámy.

stěn chebského typu. Omítnutím nebo opakovaným bílením trámy zcela zanikají. Štíty jsou nejčastěji zděné a zdobené. Z hospodářských budov je nejzajímavější stavba špýcharu²² – přízemí bývá zděné a slouží jako kolna a patro je hrázděné s výpletem a má funkci špýcharu.

²³Slánský dům: Hnidousy, okres Kladno

---

²² Špýchar (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 292.): budova (prostor) sloužící k uskladnění vyláčeného obilí.

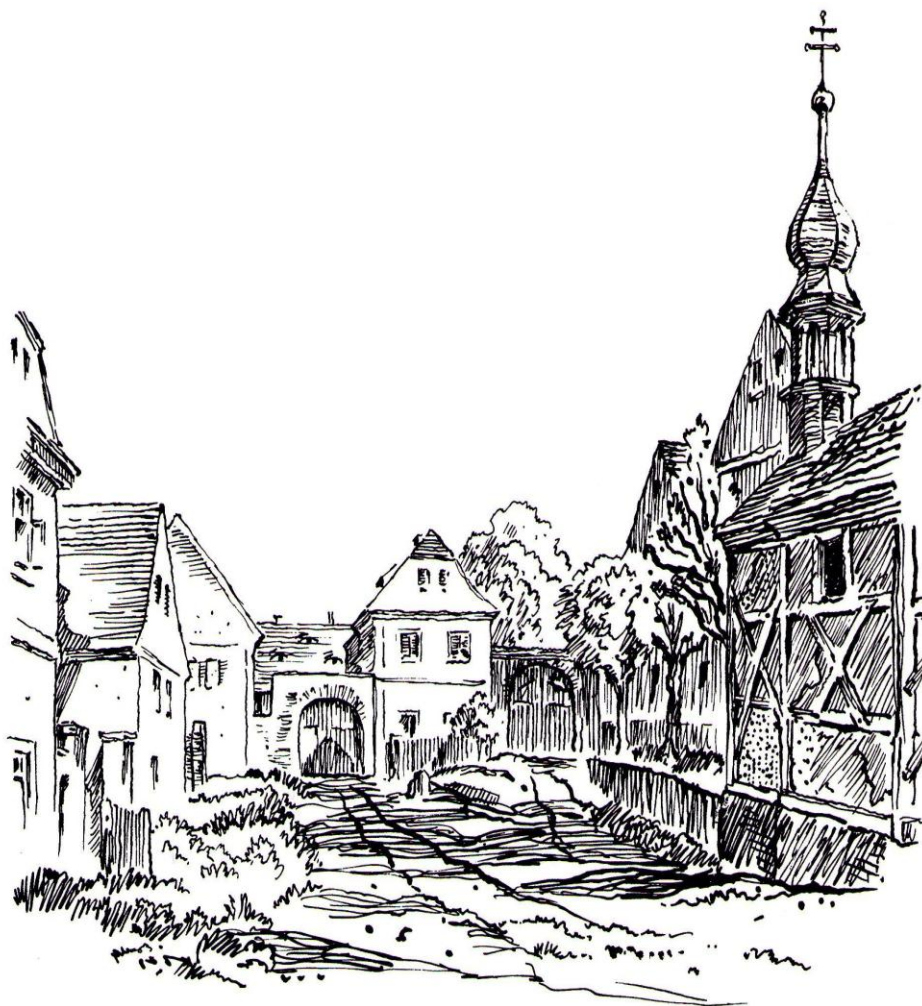
²³ VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 258.

3. 2. Středohorský dům

České Středohoří je oblast, která se vyznačuje malým podílem zalesněných ploch. Proto se oproti slánskému domu vyznačuje častou kombinací roubené a hrázděné konstrukce se zdivem z kamene, nepálených i pálených cihel, jak uvádí Lidová kultura²⁴. Starší typy domů byly z kamene, kdy se hojně užívalo opracovaného pískovce. U patrových domů se kombinovalo jak roubení, tak zdění. Patro, ale i světnice bývaly roubené nebo hrázděné a komorová část byla zděná. Později se středočeský dům změnil na celozděný. Ustupovalo se od původního kamenného materiálu a postupně se přecházelo na cihly, ať už pálené či nikoliv. Na domech byla fasáda ozdobená klasicistními dekoracemi.

---

²⁴ **Regionální dobové formy lidového domu** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 838.)

²⁵ Středohorský dům: Chotovenka, okres Teplice (zděné patrové usedlosti z poloviny 19. století, kaple hrázděná)

---

²⁵ VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 279

3. 3. Krušnohorský dům

Starší krušnohorský dům byl původně v přízemí roubený a v patře hrázděný, postupně se v 18. století dřevo v přízemí nahradilo kamenem. Původně byl dům chlívniho typu. U některých stavení bychom mohli nalézt vstup do domu chráněný zádveřím. Stavby mají sedlovou střechu krytou šindelem. Šindelem nebo prkny či břidlicí se rovněž obkládaly štíty a patro, případně celé stěny. Důvodem bylo zdejší nepříznivé podnebí, v němž bylo vnějším pobitím dosahováno lepších tepelně-izolačních vlastností.

Mladší krušnohorský dům je patrový. Přízemí je vystavěné z místního kamene a patro je hrázděné. Později bývá přízemí i patro vyzděné z pálených cihel.

Krušnohorský dům: Boleboř, okres Chomutov
(www.rozhlas.cz/lidovestavby/ [2010-6-17])

3. 4. Chebský dům

Starší chebský dům je i přes západní vliv roubený a přízemní, s použitím hrázděné konstrukce pouze ve štítech. Postup do patra je však již znatelný, protože nad stropní konstrukcí bývá vystavěn roubený věnec²⁶, na který je nasazena sedlová střecha. Věnec má nosnou funkci, zpevňuje stavbu a zvětšuje plochu půdy. Patro v domě už má stěny výhradně hrázděné. Spolu s hrázděným štítem určují charakteristický výraz těchto staveb. Vlastní hrázdění je odlišné od našich vnitrozemských oblastí, vyznačuje se hustějším členěním nosné rámové kostry a náročnějším tvarovým provedením jednotlivých prvků. Konstrukce hrázdění bývá velice často barevně zdůrazněna. Důvodem je právě nejenom její konstrukční funkce, ale rovněž značný výtvarný záměr.

Patro mladšího chebského stavení bývalo hrázděné, potom zděné. Na Chebsku lidé světnice bílili a také je vylepšovali malovanými ozdobnými ornamentálními motivy. Hrázdění ve štítech je zpravidla velmi bohatě členěno a zdobeno. Jednotlivá stavení bývají datována.

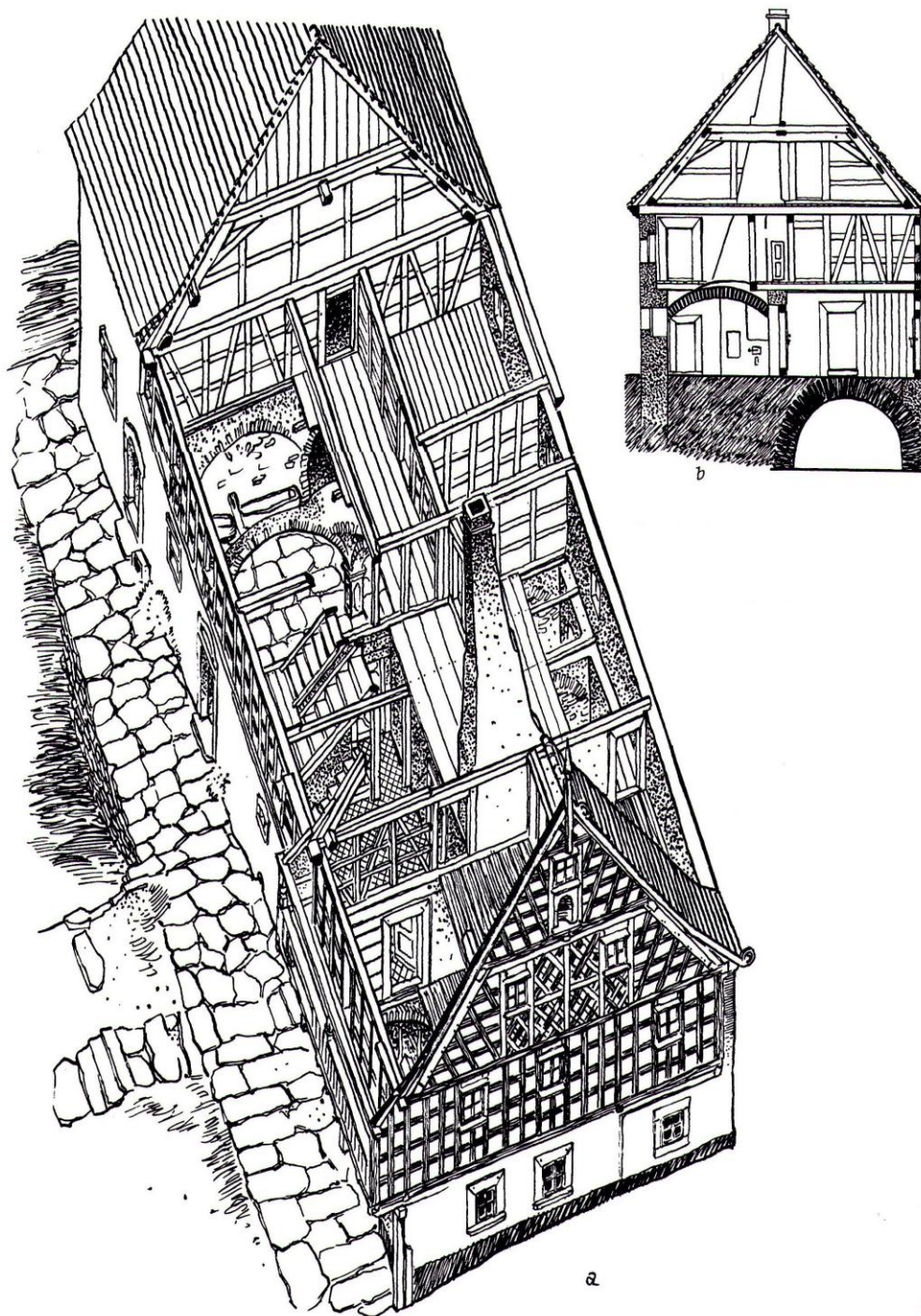
---

²⁶ **Roubený věnec** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*.

Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 240.): nízké roubení ze dvou až pěti trámů nad přízemními dřevěnými nebo zděnými stěnami stavby, se kterými lícuje.

Chebský dům: Dolní Lažany, okres Cheb
(www.rozhlas.cz/lidovestavby/ [2010-6-17])

²⁷ Chebský dům: a) Horní Lomany čp. 2, okres Cheb; b) Horní Lomany čp. 2, okres Cheb (konec 18. století), příčný řez

²⁷ VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 88.

4. ČESKOSASKÉ ŠVÝCARSKO

„Území Českého Švýcarska, tak jak je popisovali romantičtí poutníci, objevující pískovcově skalnaté, kopcovité a lesnaté krásy krajiny, nemělo a nemá stanovené pevné hranice. Jeho součástí bylo i město Děčín, zabíhalo až do Tiských stěn a na Českokamenicko, přesahovalo do Lužických hor a části Šluknovského výběžku.“²⁸

Českosaské Švýcarsko je vymezeno rázem krajiny. Tu tvoří především pískovcové útvary. Od nejnižšího bodu území ve Hřensku se východním směrem táhne pás mohutných skalních stěn, jehož součástí je i skalní most Pravčická brána. Jihozápadní část národního parku je tvořena okrajem Děčínských stěn. Sever, jih a západ obepíná Chráněná krajinná oblast Labské pískovce, východ přiléhá k Chráněné krajinné oblasti Lužické hory.

České Švýcarsko se rozprostírá na severu Ústeckého kraje a přiléhá ke státní hranici, kde na něj navazuje Národní park Saské Švýcarsko. „Celý region je rozříznut hlubokým kaňonem Labe do dvou vzájemně téměř izolovaných částí. Větší východní část tvoří nepřehledná členitá krajina lesů a skal v povodí říček Kamenice a Křínice, jejíž jádrové, dnes téměř neosídlené území bylo v roce 1999 vyhlášeno pro své unikátní přírodní hodnoty Národním parkem České Švýcarsko. Lesnatá oblast pískovcových roklí a skal překvapivě nebyla v minulosti zcela bez osídlení, jak dokládá existence zbytků středověkých refugií²⁹, sídel i výrobních objektů. Patrně byla osídlena převážně dřevaři, prospektory kovů a skláři, neboť pro trvalé zemědělství se příliš nehodila. Výjimkou jsou vesnice vně jádrového

---

²⁸ BELISOVÁ, Natalie – PATZELT, Zdeněk – SOJKA, Václav. *Lidové památky Českého Švýcarska*. Krásná Lípa : Obecně prospěšná společnost České Švýcarsko, 2006, s. 8.

²⁹ **Refugium** = útočiště

zalesněného území, které jsou vesměs středověkého původu (některé svými jmény dokládají starší slovanské osídlení).³⁰ Mezi tyto vesnice patří Jetřichovice, Mezná, Růžová, Vysoká Lípa, Všemily a další.

4. 1. NÁZEV ČESKÉ ŠVÝCARSKO

„Pojmenování tohoto kraje je již více jak 200 let staré. V roce 1766 přišli ze Švýcarska do Drážďan dva švýcarští umělci – rytec Anton Graff a malíř Adrian Zingg, aby začali učit na zdejší umělecké akademii. Vedle své práce využívali čas zde strávený k výletům do okolí česko-saské hranice, kde pořídili mnoho krásných maleb a rytin zdejších přírodních krás. Krásou krajiny byli tak nadšeni, že návrat do Švýcarska odmítli s odůvodněním, že své „Švýcarsko“ našli právě zde. Od roku 1785 je označení Saské Švýcarsko již naprosto běžné. Po vzniku Československa v roce 1918 vzniklo i označení České Švýcarsko pro českou část této divukrásné oblasti.“³¹

4. 2. DŮM ČESKÉHO ŠVÝCARSKA

Krásnou scenérii krajiny Českého Švýcarska doplňují především dřevěné lidové domky. Můžeme zde nalézt spoustu stavení, která byla projevem postavení svého majitele, v závislosti na jeho majetku.

---

³⁰ PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic : vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách*. Díl IV. Ústecký kraj, severozápadní Čechy. Praha : Libri, 2009, s. 24.

³¹ Obec Jetřichovice [online]. Oficiální stránky obce Jetřichovice made by Galileo Corporation s.r.o., c 2006, aktualizováno 19. března 2010 [cit. 2010-3-28]. Dostupné z: < <http://www.obec-jetrichovice.cz> >.

Umístění domu v krajině nebo jeho vnitřní uspořádání může povědět, kdy stavení vzniklo. Na počátku 14. století si lidé budovali svá útočiště tam, kde to pro ně bylo nevhodnější. Ze starší doby pochází domy vybudované ne příliš blízko říční nivy, jejichž zemědělské lány byly směřovány k lesům. Je samozřejmé, že takto honosně mohli žít a budovat jen majetnější hospodáři, proto jsou domy bohatšího charakteru. To ale znamená, že lidé nižšího sociálního postavení museli své příbytky stavět jinde. Nejčastěji je můžeme nacházet kolem hlavní cesty nebo kolem vodního toku.

Nejstarší stavby tohoto území bývaly celodřevěné, postupem času se začalo objevovat roubení a v 16. století hrázdění. Lidé měli ale čím dál horší zkušenosti s podnebnými podmínkami, protože se častěji setkávali se škodlivým vlivem vlhkosti na dřevo. Domy Českého Švýcarska leží na styku dvou velkých evropských lidových oblastí (roubené domy a hrázděné domy). Rozlišujeme je na patrové³², polopatrové³³ i přízemní³⁴. Patrové domy se vyznačují roubenou světnicí v přízemí a hrázděným či roubeným patrem. Můžeme nalézt také množství přízemních domů (oblast Děčínska, Liberecka). Při budování roubených přízemních částí domu ji vylepšili o přízemní

---

³² **Patrový dům** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 712.): budova o dvou či více podlažích.

³³ **Polopatro** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 221.): nevyvinuté patro s nízkou stěnou, která je pokračováním stěny přízemní (na rozdíl od podkroví, kde je prostora vestavěna do podstřeší). V lidovém stavitelství slouží hospodářským i obytným účelům a z vývojového hlediska je dokladem mezistupně vertikálního růstu domu.

³⁴ **Přízemí** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 233.): první nadzemní podlaží budovy, jehož úroveň podlahy je zpravidla nad úrovní přilehlého terénu. Přízemní dům je základní domovou formou na našem území.

kamennou podezdívku³⁵. Lidové domy Českého Švýcarska jsou však charakteristické svými podstávkami³⁶. Podstávky na tomto území jsou výsledkem soužití českého a německého národa, neboť každý národ představoval jinou kulturu. Je to podpěrová nosná konstrukce zpravidla u dvou až tří stěn patrového domu, skládající se z nosných sloupků s pásky a ližiny, obvykle segmentovitě vykrojené. Podstávka nese roubené nebo hrázděné patro. U přízemního domu je pravidlem, že podpírá boční stěny, častěji je však ližina položena výše než strop přízemí, takže pak nese jen patrovou stěnu. Sloupky podstávky byly původně zapuštěny do země, ale později se začaly stavět na prahový trám nebo se podkládaly kamenem.

Na střechách nacházíme přesahy, jimiž si majitelé chránili ochozy před nepříznivým počasím. Do 20. století byly českošvýcarské střechy převážně doškové³⁷ a šindelové³⁸ s typickými dekorativními obklady

---

³⁵ **Podezdívka** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 751.): spodní, ale nadzemní zděná část dřevěných či zděných stěn, zprostředkující styk mezi stěnou a jejím podzemním základem. U lehčích dřevěných stěn mohla být podezdívka jenom z nasucho kladeného kamene, položená bez základu přímo na terén.

³⁶ **Podstávka** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 758.):

³⁷ **Došek** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, věcná část A – N. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 151.): základní prvek slaměné (doškové) krytiny střech, která se užívala na vesnických stavbách do 19. století. Došky jsou zpravidla dvojice snopků z žitné cepné slámy, převázané krouceným slaměným provazcem, přehozené a otočením utážené přes lať na střeše.

³⁸ **Šindel** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 1026.): krytina z rovného jehličnatého dřeva (zejm. smrku), z něhož se z vybraných bezsukových špalků vějířovým způsobem štípou jednotlivé kusy. Do širšího konce trojúhelníkového profilu každého šindele se pak zvláštním zahnutým nožem vykrojí kónická drážka pro zasunutí břitu sousedního šindele. Krytina se přibíjí na střešní latě hřebíky (šindeláky) nejméně ve dvou vrstvách.

štíťů a stěn dřevem či břidlicí³⁹, ale brzy tento materiál nahradily betonové tašky nebo pálená krytina.

Kolem roku 1800 se začaly objevovat první štíty s lomenicemi⁴⁰. „Do trojúhelníkového štítu je vepsán ležící obdélník svisle bedněný olaťovanými deskami, zbylé trojúhelníky křídel jsou destěny nakoso, klasovitě, nahoře se středním švem.“⁴¹ V trojúhelníku pod vrcholem nejčastěji nacházíme motiv slunce s esovitě rotujícími paprsky. Je to odvozeno od motivu mušle, která byla častá v době renesance. Často bychom mohli nalézt motiv ozdobného zábradlí kuželkovitého tvaru neboli balustrády. Ty začaly zdobit celý štít domu. Pokud se ve štítu nacházela okna komor, balustrády byly vkládány do prostoru mezi nimi i pod nimi.

Aby lidé docílili prosvětlení podstřešních prostor, začali budovat vikýře⁴², které měly tvar dřevěné stříšky, kryté taktéž břidlicí nebo šindelem, s většinou neotvíratelným oknem.

Již od středověku se můžeme potýkat s dvojím rozlišením konstrukčního řešení dveří, a to buď svlakovými, které jsou tvořeny svisle sraženými prkny přibitými na dřevěný rám a následně mohou vytvořit geometrický obrazec anebo rámové složené z rámu vyplněného deskami. Na dveřích se dají nalézt také krásné detaily, jež představují půlené dveře otevírané jen v horní části, závory, západky či zástrče.

---

³⁹ **Břidlice** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 23.): 1. hornina, kterou lze štípat na tenké desky („šupiny“); 2. druh krytiny z této horniny.

⁴⁰ **Lomenice** (in *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, věcná část A – N. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 510.): štít trojúhelníkového, lichoběžníkového nebo zvlněného obrysu z různě skládaných prken.

⁴¹ MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha : Academia, 1980, s. 215.

⁴² **Vikýř** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 331.): upravený otvor ve střeše pokrytý krytinou.

Okna v nejstarších dobách bývala malá a uvnitř byl zpravidla často jen kříž, který byl zasazen do pravoúhlého otvoru mezi trámy. Postupem času se okno počalo zvětšovat a vyvinulo se až k dvoukřídlému. Jednotlivá křídla byla zasazena do dvou sloupků, která byla nahoře spojena římsou. Po dlouhou dobu byla okna velice jednoduchá a v důsledku vysoké ceny skla místo něj mívaly mnohdy jen papír. Otevírání skleněných oken docházelo odsunutím jedné tabulky skla. Postupem času se množství tabulek skel začal zvětšovat.

Podstávkový dům: Jetřichovice čp. 3, okres Děčín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

Došková střecha z rákosu: Březno u Loun, okres Louny
(www.pruvodce.com/brezno/ [2010-6-17])

Šindelová (bitumenová⁴³) střecha: Krásná Lípa čp. 90, okres Děčín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

---

⁴³ Bitumen = asfalt

Břidlicová střecha: Krásné pole čp. 20, okres Děčín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

Prkenný štít: Jetřichovice čp. 61, okres Děčín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

Břidlicový štít: Jetřichovice čp. 116, okres Děčín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

Hrázděný štít: Jetřichovice čp. 118, okres Děčín
(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-17])

5. JETŘICHOVICE

Následující kapitola je věnovaná detailnějšímu popisu obce Jetřichovice, jež je známá svými roubenými a hrázděnými stavbami s podstávkami.

5. 1. Poloha

Jetřichovice jsou protáhlou údolní vsí, situovanou 5, 5 km na severozápad od České Kamenice, na jižním okraji pískovcových skal Českého Švýcarska. Místo je obklopeno Jetřichovickými skalami a útvary tvořené typickými pískovcovými stěnami a věžemi. Obec spadá pod Děčínský okres Ústeckého kraje.

5. 2. Historie

Jetřichovice založil asi ve 14. století (kolem roku 1380) vladyka Jetřich, v souvislosti s hradem Falkenšteinem vystavěným jako ochrana obchodní stezky: České silnice⁴⁴, která spojovala od raného středověku Čechy se Saskem. Směrem od Saska je rozdělena na dvě větve. Hlavní trasa vedla přes Jetřichovice do České Kamenice a vedlejší odbočovala do Hřenska. Po zániku hradu byla ves v letech 1457 dána pod správu hradu Tolštejn. Za dob třicetileté války byla ves několikrát vydrancována.

Obec dnes tvoří 4 vesničky: Jetřichovice, Rynartice, Všemily a Vysoká Lípa, které byly původně samostatnými celky, od 18. století se

---

⁴⁴Obec Hřensko [online]. Oficiální stránky obce Hřensko made by ANTEE s.r.o., c2010 [cit. 2010-6-19]. Dostupné z: < <http://www.hrensko.cz> >

společnou farností, spadající pod správu čtyř českých šlechtických rodů: Michaloviců, Berků z Dubé, Kinských a Vartenberků.

Dnes jsou Jetřichovice převážně rekreačním místem a turistickým cílem.

5. 3. Jetřichovické podstávkové domy

(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-19])

Na snímku je vidět přední a boční strana patrového trojdílného domu čp. 6 na zděné podezdívce. Stavení je v zadní polovině přízemí zděné a obarvené. V přední části a druhé boční polovině pozorujeme roubení se dvěma podstávkovými oblouky. Okna i dveře jsou dvoukřídlá, obdélníková, dřevěná, s pískovcovým ostěním⁴⁵. Okno v přízemí je

---

⁴⁵ **Ostění** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 192.): svislé postranní části dveřního nebo okenního otvoru.

tvořeno dvěma obdélníkovými a dvěma čtvercovými skleněnými tabulkami, v prvním i druhém patře se skládá ze šesti skleněných čtvercových tabulek.

Hrázděné patro je nesené lužickou podstávkou⁴⁶ s vyřezávanými pásky a ližinami. Výplň hrázdění je obílena.

Střecha domu je sedlová⁴⁷, pokrytá plechem s úzkým dlouhým vikýřem přezdívaným štičí tlama. Čelní štít se dvěma okny je rozdělen na dvě části, z nichž horní třetině jsou prkna kladena klasovitě a v dolní části svisle.

Na zahradě před stavením je umístěno dřevěné bidýlko, které původně mohlo sloužit k sušení prádla.

---

⁴⁶ **Podstávka** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 217.): lužická podstávka, na rozdíl od české nese patro, nikoli stropnice, které jsou zakotveny v podstavce.

⁴⁷ **Sedlová střecha** (in VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 245.): tvoří ji dvě šikmé roviny, které se protínají ve hřebenu střechy a vycházejí z okapu. Na kratších stranách je uzavřena štíty.

(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-19])

Na fotografii vidíme přední a boční stranu polopatrového domu evidenčního čísla 104. V čelní části a do poloviny boční části je dům roubený, pobitý prkny, v zadní polovině je zděný. Dřevěná okna obdélníkového tvaru jsou dvoukřídlá, se dvěma čtvercovými a dvěma obdélníkovými skleněnými výplněmi. Pod malými dřevěnými podokenními římsami jsou umístěny dřevěné ozdobně vyřezávané podokenní destičky obloukovitých tvarů. Sedlová střecha je pokryta plechem. Čelní štít tvořený lomenicemi je rozdělen na tři části. Spodní úzký pás je ozdoben barevnými polychromovanými⁴⁸ geometrickými motivy (kosočtverce a šestiúhelníky). Ve střední části se dvěma okny jsou prkna a lišty kladeny svisle a na koncích jsou doplněny ozdobně vyřezávanou lištou. V nejvrchnější části lomenice jsou prkna i lišty

---

⁴⁸ **Polychromovaný** = opatřený vícebarevným nátěrem

pokládány klasovitě na středovou vyřezávanou lištu, se dvěma kruhovými větracími otvory.

Střecha i štít jsou nesený lužickou podstávkou s pásy a ližinami upravenými do segmentových⁴⁹ oblouků.

Ústí komínu je neomítnuté, zděné z cihel s vyčnívajícím olemováním, na vrcholku je komín pokryt plechovou stříškou. Výhodou tohoto umístění komínu je větší odolnost proti povětrnostním podmínkám, jelikož je větší část tělesa chráněna a komín je tak stabilnější. Protože je ústí umístěno až u hřebene střechy, je využita maximální možná výška komínu, což se projevuje menšími tepelnými ztrátami také tím, že teplo uniká především do objektu.

Zepředu je dům ohrazen dřevěným latkovým plotem s dřevěnými sloupky.

---

⁴⁹ Segmentové oblouky = ploché oblouky

(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-20])

Na snímku je vyobrazena přední a boční strana polopatrového trojdílného domu čp. 116 na zděné podezdívce. V zadní polovině přízemí je dům zděný a obarvený. Na tuto zděnou část navazují mohutné dvoukřídlé, dřevěné dveře vedoucí nejspíše do kolny či stodoly. Čelní část a druhá boční polovina je roubená s podstávkovými oblouky - v čele tři oblouky, z boku dva oblouky. Dřevěné obdélníkové dveře jsou olemovány ostěním, které je obarveno na bílo. V přízemní roubené části vidíme dřevěná, dvoukřídlá, obdélníková okna, kdy křídlo tvoří jen jedna obdélníková, skleněná tabulka. Ve zděné a štítové části jsou okna stejná, ale jsou rozdělena na dvě obdélníkové a dvě čtvercové části vyplněné skleněnými tabulkami.

Ozdobou této stavby je štít honosně pokrytý barevnou břidlicí (bílá, šedá, černá – různé odstíny). Na levém okraji se již břidlice odlupuje. Mohlo by to být dáno životností hřebíků, kterými jsou šupiny⁵⁰ břidlice

---

⁵⁰ Šupina = název odvozen od vzhledu

přitlučeny. Ve štítu jsou umístěna tři okna, nad kterými břidlice opisuje tvar podstávek. Ve špičce štítu se nachází dva kruhové větrací průduchy.

Nad podstávkovými oblouky je dům pobit čtyřmi vodorovnými prkny, na kterých jsou umístěny 2 dřevěné čtverce s kříží.

Střecha sedlového tvaru je kvůli rekonstrukci pokryta lepenkou. Cihlové ústí komínu je kryto plechovou obloukovitou stříškou.

(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-20])

Na fotografii je vidět boční a přední část polopatrového trojdílného stavení čp. 61 na zděné podezdívce. Celý objekt je roubený. Spáry mezi trámy jsou vyplněny mazaninou a obíleny. Nad každým přízemním oknem je na zeleno natřený postávkový oblouk, který je zdobně vykrojen do malých pravidelných vlnek.

Dřevěná, obdélníková, dvoukřídlá okna jsou všechna čtyřdílného uspořádání se dvěma čtvercovými a dvěma obdélníkovými skleněnými

tabulkami. Okenní ostění, stejně jako dveřní, je natřeno bílou a zelenou barvou. Dřevěné dveře jsou jednokřídlé a zdobené (rozčlenění čtvercové tabulky).

Sedlová střecha, do které je vsazeno střešní okno, je pokryta plechem. Bedněný štít se dvěma okny má ve špičce klasovitě kladené desky a v spodní části svíslé. Větrací průduchy jsou kruhového tvaru. Spáry prkenného bednění vyplňuje olištování natřené na zeleno.

Zahradu domu lemuje dřevěný plot zasazený do zděné podezdívky. Jednotlivé laťky jsou na vrcholu seřezány do hrotu a střídají se kratší s dlouhými.

(www.ceskesvycarsko.cz [2010-6-20])

Na obrázku můžeme pozorovat polopatrový trojdílný dům čp. 102. Stavba je pravděpodobně celoroubená, přízemí i štít jsou pobity prkny. Přední a polovinu boční stěny lemuje podstávka, v zadní polovině boční stěny chybí. Popis tohoto stavení jsem vybrala z důvodu odlišnosti od

předchozích popsaných staveb. Podstávka, tak jako jiné části, je zde krásně zdobena. Vnitřní strany oblouků zdobí polychromované geometrické motivy bílé barvy. Horní okraje lemují bílá půlkolečka rozestavená v pravidelných odstupech. Jednokřídlové dřevěné dveře jsou také vyzdobeny a to čtvercovým obrazcem v horní třetině a dvěma podlouhlými obdélníky v dolních dvou třetinách, přičemž kraje jsou zdůrazněny bílým nátěrem. Také ostění má tímto nátěrem zdůrazněný okraj. Okna se od předchozích (výše popsaných) ničím neodlišují, je zde klasické čtyřdílné uspořádání. Zvláštností by mohlo být malé dvoukřídle okénko na levé straně od dveří. Jeho funkcí je nejspíše osvětlit vstupní síň. Další zajímavostí této stavby je vikýř, jehož tvar je přezdíván jako „volské oko“⁵¹. Účelem je osvětlit půdní prostor.

Za zmínku stojí také bedněný štít. Tento tvar zde ještě nebyl popsán. Jde o rozdělení na dvě části, horní část je utvořena ze svisle pokládaných prken a spodní část z vodorovně pokládaných prken. Svislá prkna překrývají část vodorovných a jsou na koncích ozdobně vykrojena do půlobloučku.

Zahradu lemují dřevěný plotek na zděné podezdívce.

---

⁵¹ HÁJEK, Václav a kol. *Lidová stavení : opravy a úpravy*. Praha : Grada Publishing, 2001, s. 96.

6. ZÁVĚR

V obci Jetřichovice se nachází několik desítek podstávkových domů. Bylo vybráno pouze pět typů, na nichž lze ukázat shody a rozdíly. Všechna stavení se sobě v určitých místech (např. střecha, tvar okna, výplň okna, ...) podobají, avšak právě odlišnosti jsou těmi zvláštnostmi, které nás upoutají, byť se jedná o sebemenší detaily, mezi které řadíme barevnou odlišnost, tvar vikýře nebo střešní krytinu.

Tato pětice typů ukazuje prolínání slovanských a germánských kultur na území Českosaského Švýcarska. Snažila jsem se detailněji přiblížit slovanský celoroubený dům, dále dům, který je směsicí zmíněných dvou kultur: stavba částečně roubená a částečně hrázděná. Rozdíly u těchto domů shledáváme i v uspořádání domovního štítu a také v materiálu, jenž je pro jeho výrobu použit, proto byly vybrány stavby s bedněnými prkennými štíty a stavba se štítem z břidlice. Na dvou domech jsem se snažila ukázat dva odlišné tvary vikýřů (štičí tlama a volské oko), které se na místních podstávkových domech často objevují (zejména štičí tlama).

Zaujalo mě také barevné provedení podstávek, způsob výplně trámových skulin nebo ozdobná řešení oken, která jsou na těchto snímcích patrná.

Oblast Českosaského Švýcarska je pro širokou veřejnost známá především Národním parkem České Švýcarsko s pozoruhodnou faunou, flórou a krásnými skalními útvary. Nicméně, lidé žijící mimo toto území často neví, že se zde nachází řada památek dokumentující život našich předků. Z tohoto důvodu jsem se na Jetřichovice a České Švýcarsko zaměřila.

Tato práce se však českošvýcarské lidové architektury jen dotkla, neboť je obsáhlým tématem ať už z hlediska historie či slohového

vymezení. Navíc zde existuje velké množství objektů, které jsou projevem lidské snahy a péle a stály by za detailnější popis, ale to vše přesahuje možnosti této práce.

Dochované objekty tvoří nedílnou součást lidové kultury, a proto by mělo být naší snahou se podílet na kulturně - historické ochraně těchto památek.

7. BIBLIOGRAFIE

1. BAHENSKÁ, Marie – WOITSCH, Jiří (ed.). *Josef Vařeka české etnologii. Výbor studií vydaných k 80. narozeninám*. Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. ISBN 978-80-85010-98-5.
2. BELISOVÁ, Natalie – PATZELT, Zdeněk – SOJKA, Václav. *Lidové památky Českého Švýcarska*. Krásná Lípa : Obecně prospěšná společnost České Švýcarsko, 2006. ISBN 80-239-6367-8.
3. EBEL, Martin – ŠKABRADA, Jiří. *Původní plánová dokumentace lidové architektury*. Praha : ČVUT, 1996. ISBN 80-01-01518-1
4. FROLEC, Václav – VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura : encyklopedie*. Praha : STNL, 1983. ISBN 04-702-83.
5. HÁJEK, Václav a kol. *Lidová stavení : opravy a úpravy*. Praha : Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-9054-8.
6. *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, věcná část A – N. Praha : Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1712-1.
7. *Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, věcná část O – Ž. Praha : Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1713-8.
8. MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha : Academia, 1980. ISBN 403-22-858.
9. PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic : vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl IV. Ústecký kraj, severozápadní Čechy*. Praha : Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-151-6.

10. STEIN, Karel. *Pomníčky Lužických hor a Českého Švýcarska*.
Liberec : Vestri, 2005. ISBN 80-903029-3-9.
11. ŠKABRADA, Jiří. *Lidová architektura*. Praha : ČVUT, 1996.
ISBN 80-01-01435-5.
12. ŠKABRADA, Jiří. *Lidové stavby : architektura českého venkova*.
Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-082-5.
13. TOMANDL, Miloš – PROCHÁZKA, Lubomír (ed.). *Tradiční lidová architektura*. Praha : Univerzita Karlova v Praze,
Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7308-249-9.
14. VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura : encyklopedie*. Druhé, přepracované vydání. Praha : Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1204-8.
15. VOJTÍŠEK, Břetislav – VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura v severních Čechách*. Česká Lípa : Okresní vlastivědné muzeum v České Lípě a Svaz ochránců památek v České Lípě, 1999.
ISBN 80-900896-9-0.

Elektronické zdroje:

16. GERGELOVÁ, Barbora – NOVOTNÝ, Jiří – OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Lidová architektura v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.
Praha : Etnologický ústav AVČR, 2001.
[kritická edice CD-ROM]
17. GERGELOVÁ, Barbora. *Interiér vesnického domu a jeho proměny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha :
Etnologický ústav AVČR, 2006. [kritická edice CD-ROM]
18. URL: <<http://jetrichovicko.euweb.cz>>. [2010-6-18]
19. URL: <<http://www.ceskesvycarsko.cz>>. [2010-6-20]

- 20.URL: <<http://www.ceskosaske-svycarsko.cz>>. [2010-6-21]
- 21.URL: <<http://www.lidova-architektura.cz>>. [2010-6-22]
- 22.URL: <<http://www.obec-jetrichovice.cz>>. [2010-3-28]
- 23.URL: <<http://www.patzelt-foto.cz>>. [2010-4-10]
- 24.URL: <<http://www.rozhlaz.cz/lidovestavby/>>. [2010-6-17]